Sygn. akt III CSK 105/17

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)
SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)
SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości C. sp. z o.o. w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w S.
przeciwko D. N.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 16 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego
od wyroku Sądu Okręgowego w K.
z dnia 20 października 2016 r., sygn. akt II Ca (…),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 13 stycznia 2016 r. oddalił powództwo Syndyka Masy Upadłości C. Sp. z o.o. w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w S.

(dalej „C.”) wobec D. N. o zapłatę kwoty 64 134,20 zł z ustawowymi odsetkami. Ustalił, że D. N. zawarł trzy umowy z C. prowadzącą bez zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego działalność w zakresie usług finansowych. Zgodnie z postanowieniami umów z dnia 25 listopada 2011 r. i z dnia 16 marca 2012 r. pozwany wpłacił na rachunek bankowy C. kwoty po 10 000 zł, a C. zobowiązała się do wypłacania mu 15% w skali miesiąca od tych kwot, przez pięć lat, tj. do wypłacania co trzy miesiące kwot po 3 645 zł. Z tytułu tych umów C. wypłaciła pozwanemu kwoty 10 935 zł i 3 645 zł. Zgodnie z umową z dnia 14 listopada 2011 r. pozwany wpłacił C. kwotę 25 000 zł, a ta zobowiązała się do zapłaty tytułem ceny kupna samochodu przez pozwanego kwoty 100 000 zł, przy czym w wykonaniu tej umowy na rachunek bankowy salonu samochodowego została wpłacona przez C. kwota 48 000 zł, a na rachunek bankowy pozwanego kwota 52 000 zł. W dniu 28 grudnia 2012 r. został zgłoszony wniosek o ogłoszenie upadłości C., a postanowieniem z dnia 3 lipca 2013 r. Sąd Rejonowy w S. ogłosił jej upadłość. Sąd Rejonowy, analizując stan faktyczny w kontekście trzech niezależnych od siebie podstaw prawnych, tj. art. 127 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 2344 ze zm.; dalej: „pr. up.”), art. 527 i nast. k.c. oraz art. 359 § 2^1 k.c., a ponadto powołując art. 411 k.c., doszedł do wniosku, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie.

Powód wniósł apelację od wyroku Sądu Rejonowego.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 20 października 2016 r. zmienił wyrok Sądu Rejonowego w całości w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 64 123,20 zł z ustawowymi odsetkami, oddalił powództwo w pozostałej części, zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 3 617 zł tytułem kosztów procesu, oddalił apelację w pozostałej części oraz zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 3 600 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego. Doszedł do wniosku, że skoro C. na podstawie umów z dnia 25 listopada 2011 r. i z dnia 16 marca 2012 r. jako podmiot nieuprawniony dokonywała na rzecz pozwanego czynności bankowych w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 2187 ze zm.; dalej: „pr. bank.”), to na podstawie tego przepisu w związku z art. 58 § 1 k.c. takie czynności są nieważne. Uznał, że z tego powodu

nieważna była również umowa z dnia 14 listopada 2011 r. W konsekwencji przyjął, że pozwany ma obowiązek zwrócić do masy upadłości jako nienależne świadczenia, które otrzymał od C. (art. 410 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 405 k.c.), nie zachodziła zaś żadna z przesłanek negatywnych obowiązku takiego zwrotu (art. 411 k.c.). Podkreślił, że czynności upadłego były rażąco nieekwiwalentne w rozumieniu 127 pr. up. Uznał, że nie doszło do skutecznego potrącenia wierzytelności, które powodowałoby umorzenie wierzytelności przysługującej względem niego (art. 96 pr. up.). Wskazał, że pozwany wprawdzie podjął próbę zgłoszenia do potrącenia własnej wierzytelności z wierzytelnością masy upadłości, ale znacznie po jej zgłoszeniu na listę wierzytelności w postępowaniu upadłościowym.

Pozwany wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego, zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 410 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 405 k.c. oraz art. 411 pkt 1 *in fine* k.c., art. 5 k.c. i art. 96 pr. up.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z kilku podniesionych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia prawa materialnego trafny jest w szczególności zarzut naruszenia art. 410 § 2 *in fine* k.c. Trzeba wszakże podkreślić, że skarżący zarzucił również naruszenie art. 410 § 1 k.c. w związku z art. 405 k.c. oraz art. 411 pkt 1 *in fine* k.c. Zdaniem skarżącego, przepisy te zostały niewłaściwie zastosowane przez uznanie, że pozwany ma obowiązek zwrócić do masy upadłości C. otrzymane świadczenia, jakie otrzymał od Spółki na podstawie nieważnych czynności prawnych, gdyż były one nienależne, oraz nie zachodziła żadna z przesłanek negatywnych obowiązku takiego zwrotu, podczas gdy wspomniane świadczenia zostały zużyte w taki sposób, że pozwany nie był już wzbogacony, wobec czego obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasł.

Świadczenie jest nienależne m.in. wtedy, jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia (art. 410 § 2 k.c. - *condictio sine causa*). Powstaje w związku z tym pytanie, czy umowy z dnia 25 listopada 2011 r. i z dnia 16 marca 2012 r. zawarte przez pozwanego z C. były nieważne (art. 58 § 1 k.c.), skoro na ich podstawie C. jako podmiot nieuprawniony dokonywała na rzecz pozwanego czynności

bankowych w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 1 pr. bank. Sąd Okręgowy udzielił na to pytanie odpowiedzi twierdzącej. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 lutego 2017 r., V CSK 361/16 (niepubl.), który przyjął, że opowiedzenie się za poglądem, iż sankcje cywilne naruszenia zakazu wynikającego z art. 5 ust. 4 pr. bank. zostały zamieszczone wyłącznie w art. 170 pr. bank., oznaczałoby, że efektywność zakazu dokonywania czynności bankowych przez podmioty nieuprawnione byłaby w odniesieniu do przyjmowania wkładów pieniężnych iluzoryczna. W szczególności istnienie tego zakazu nie zapewniałoby efektywnej ochrony przed działalnością tzw. piramid finansowych. Taka ochrona wynika natomiast z zastosowania przewidzianej w art. 58 § 1 k.c. sankcji bezwzględnej nieważności do „umowy inwestycyjnej" dotyczącej wkładu pieniężnego. W szczególności świadczenia wynikające z takiej umowy są nienależne (art. 410 § 2 k.c.) i podlegają zwrotowi na podstawie art. 405 i nast. k.c. w związku z art. 410 § 1 k.c. Odmienne stanowisko zajął natomiast Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 marca 2017 r., III CZP 109/16 (OSNC 2017, nr 12, poz. 137; zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2017 r., III CSK 112/16, niepubl.), według której sankcje cywilnoprawne związane z dokonaniem czynności bankowych, o których mowa w art. 5 pr. bank., przez podmiot nieposiadający wymaganego przez prawo zezwolenia, określa art. 170 ust. 1 i 2 tej ustawy. W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy wyjaśnił m.in., że ustawodawca celowo nie wprowadził sankcji nieważności czynności bankowych dokonanych przez nieuprawniony podmiot. Z woli ustawodawcy czynność bankowa dokonana przez podmiot nieuprawniony jest ważna, lecz nie stwarza podstawy do pobierania oprocentowania, prowizji, opłat ani innego wynagrodzenia, i ten, kto otrzymał takie wynagrodzenie, jest zobowiązany do jego zwrotu. Taka wykładnia art. 170 pr. bank. ma podstawę w art. 58 k.c. przewidującym, że czynność prawna sprzeczna z ustawą jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek.

Sąd Najwyższy w niniejszym składzie podziela pogląd, zgodnie z którym czynność bankowa dokonana przez podmiot nieposiadający wymaganego przez prawo zezwolenia (art. 5 pr. bank.) nie jest nieważna na podstawie art. 58 § 1 k.c., ale jest dotknięta sankcją przewidzianą w art. 170 ust. 2 w związku z ust. 1 pr. bank. Wobec trafności zarzutu naruszenia art. 410 § 2 *in fine* k.c. bezprzedmiotowe na

tym etapie postępowania stały się zarzuty naruszenia art. 411 pkt 1 *in fine* i art. 5 k.c. Należy w związku z tym podkreślił, że chociaż skarżący nie podniósł w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 5 pr. bank. w związku z art. 58 § 1 k.c., to jednak zwrócił uwagę na problem ważności umów zawieranych przez C. z klientami, wskazując na istotne zagadnienie prawne uzasadniające przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Jedynie na marginesie - wobec niepodniesienia w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia 127 pr. up. - należy wskazać, że zgodnie z ustalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego w tego typu sprawach jak niniejsza nie znajdują zastosowania przepisy art. 127 i 134 pr. up. (zob. np. wyroki z dnia 10 marca 2017 r., III CSK 2/16, niepubl., z dnia 30 listopada 2017 r., IV CSK 26/17, niepubl., z dnia 20 grudnia 2017 r., I CSK 187/17, niepubl.). Z tego też powodu nie można podzielić poglądu Sądu Okręgowego, który – wskazując na zgłoszenie przez pozwanego zarzutu potrącenia po upływie terminu przewidzianego w art. 96 pr. up. - uznał, że skoro bezskuteczność czynności prawnej w rozumieniu art. 127 ust. 1 pr. up. następuje z mocy prawa, a skutek ten ma miejsce już w dniu ogłoszenia upadłości, to z tym dniem rozpoczyna się stan możności żądania przez syndyka spełnienia świadczenia przez osobę, która na skutek tej czynności prawnej uzyskała świadczenie rażąco nieekwiwalentne, co wynika wprost z art. 134 ust. 1 p. up.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398^{15} § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

jw